

УДК 377.111.3+303.1

І.В. Гириловська
м. Київ, Україна

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Реформування сучасної освіти в Україні тісно пов'язане з визнанням значущості знань як рушійної сили суспільного добробуту та прогресу. Тому система професійно-технічної освіти (ПТО) основні зусилля спрямовує на підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Для оцінки якості професійної підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) використовують такий сучасний засіб дослідження та оцінювання як моніторинг, популярність якого зростає в усьому світі з року в рік. Актуальність моніторингу зумовлена тим, що він дозволяє не лише відстежити рівень підготовки майбутніх фахівців, але й визначити шляхи її поліпшення.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що питання моніторингу якості освіти досліджували як вітчизняні так і зарубіжні науковці. Зокрема, формуванням понятійного апарату з моніторингу в освітній діяльності займалися В. Безпалько, І. Гавриленко, О. Майоров та інші; моніторинг якості навчальних досягнень учнів та студентів здійснювали Л. Кулікова, І. Маслікова, К. Краснянська, Л. Краснокутська та інші; моніторингові технології вивчали І. Булах, А. Єрмола, Г. Дмитренко та інші. Водночас, моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ приділено недостатньо уваги.

Мета статті — визначити підходи до моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах децентралізації професійно-технічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поняття моніторингу прийшло у педагогіку з екології та соціології, де воно означає неперервний збір інформації для виявлення найвагоміших факторів впливу на довкілля чи суспільство. У галузі освіти існує декілька точок зору на сутність цього поняття. Наприклад, науковці Н. Буркіна, О. Локшина, Т. Лукіна, З. Слєпкань майже ототожнюють терміни «моніторинг» і «оцінювання». На діагностичну направленість моніторингу в своїх працях вказують В. Безпалько, Н. Вербицька, В. Ландсман, Т. Стефановська та інші. До наукового пізнання моніторинг намагалися наблизити О. Майоров, І. Підласий та

інші. Ми погоджуємося з визначенням О. Майорова, що моніторинг освіти — це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку [1]. Це визначення є всеосяжним і легко конкретизується для кожного елементу системи освіти шляхом уточнення предмета моніторингового дослідження. У нашому дослідженні предметом виступає якість освіти, зокрема якість професійної підготовки випускників ПТНЗ.

Поняття «якість» у системі ПТО не є абсолютним. Воно являє собою багаторівневу, багатоаспектну, багатофакторну категорію. Це поняття необхідно розглядати відповідно до міжнародних стандартів як сукупність певних властивостей і характеристик, що відповідають вимогам виробництва, суспільства і держави до підготовки кваліфікованих робітників, а також задовольняють потреби самої людини в освіті та самореалізації. Так, Європейський центр розвитку професійної освіти і навчання (CEDEFOP) у своєму «Глосарії на тему якості в освіті і навчанні» визначає якість як «ступінь, до якої наявні характеристики задовольняють вимоги» [2]. Звідси випливає, що за різних умов чи для різних зацікавлених сторін це поняття може мати різне значення, змінюватися з часом відповідно до контексту професійної освіти і навчання. Крім того, існує надзвичайно тісний та прямий зв'язок між ступенем централізації системи ПТО та характером підходів до забезпечення якості, до яких вона тяжіє.

Високодецентралізовані системи зазвичай обирають такі підходи до забезпечення якості, які зорієнтовані на кінцевий результат навчання — на професійну підготовку випускників навчальних закладів. При цьому головна мета — це виявити та виправити будь-які недоліки у роботі навчального закладу, а основний інструмент — це опитування учнів, слухачів та роботодавців. Децентралізований характер дозволяє закладам діяти на підставі отриманих відгуків, коригувати навчальні програми, запроваджувати нові педагогічні методи та ідеї. Навчальні заклади здійснюють моніторинговий процес самостійно, а звіт про загальний результат діяльності закладу надається компетентним органам влади на регіональному або державному рівнях. Прикладом такої системи є Данія. Данська система має високий ступінь децентралізації із значною автономністю для навчальних закладів, що дозволяє адаптувати стандарти професійної освіти і навчання до місцевих умов та пріоритетів. Така автономія дає можливість навчальним закладам оперативніше реагувати на зміни на ринку праці внаслідок технічного, організаційного та суспільного розвитку.

У високоцентралізованих системах забезпечення якості ПТО здійснюється на основі контролю та управління з боку центрального керівного органу і окремі ПТНЗ мають дуже мало простору для прийняття незалежних рішень. Притаманною рисою системи ПТО в Україні є високий ступінь централізації, успадкований ще з радянських часів, з характерним при цьому зовнішнім оцінюванням якості освіти. Основними формами зовнішнього оцінювання якості ПТО є акредитація та ліцензування ПТНЗ, що проводяться на основі певних визначених критеріїв з метою перевірки, чи здатні вони надавати послуги необхідної якості. Відповідно до чинного законодавства планова атестаційна експертиза ПТНЗ проводиться один раз на 10 років. У процесі перевірки, згідно з «Типовою програмою атестаційної експертизи та орієнтовних критеріїв оцінювання результатів діяльності ПТНЗ», проводиться аналіз й оцінювання реального стану організації та здійснення навчально-виховного процесу; оцінювання відповідності знань, умінь і навичок учнів, слухачів вимогам навчальних планів і програм; визначення відповідності умов ПТО, наявної матеріально-технічної бази вимогам навчальних планів і програм; оцінювання якості складу педагогічних і керівних працівників тощо. За результатами атестації, органи управління освітою визначають відповідність освітніх послуг, які надаються навчальними закладами, державним стандартам певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів, вносять пропозиції щодо надання відповідного статусу ПТНЗ, приймають рішення про створення, реорганізацію або ліквідацію навчальних закладів. На жаль, під час атестації ПТНЗ основна увага акцентується на більш формальному дотриманні процедур, оформленні великої кількості довідок, документів, проведенні контрольних робіт тощо.

Водночас, складовою процесу підготовки до державної атестації є самооцінювання закладів професійно-технічної освіти. Типова програма атестаційної експертизи діяльності ПТНЗ передбачає самоаналіз закладу за такими напрямками: формування контингенту учнів, слухачів; зміст підготовки кваліфікованих робітників; оцінка рівня організації навчально-виробничої діяльності, соціального захисту учасників навчально-виховного процесу; оцінка рівня організації навчально-методичної діяльності; оцінка рівня безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу; рівень кадрової роботи та оцінка якості керівного та педагогічного складу; відповідність рівня матеріально-технічної бази державним стандартам і вимогам; оцінка рівня організації фінансово-господарської та виробничо-комерційної діяльності; відповідність рівня кваліфікації випускників державним стандартам ПТО; рівень навчальних досягнень учнів із загальнотехнічної підготовки; рівень навчальних досягнень учнів, слухачів із професійної підготовки; оцінка рівня управління ПТНЗ. Для самооцінювання не існує формальних вимог, тому ПТНЗ для цього можуть використовувати власні схеми.

Внутрішні та зовнішні процедури забезпечення якості не є взаємовиключними. Європейська система забезпечення якості у професійній освіті (EQAVET) акцентує увагу на самооцінюванні як основній ризі якісної роботи, висловлюючи переконання, що культура, яка заохочує самоаналіз та самооцінювання, призводить до підвищення якості у системі професійної освіти і навчання [3]. Жодна країна Європи не покладається винятково на якийсь один метод у своїй системі забезпечення якості, а застосовує обидва методи збору даних, поєднуючи їх між собою, хоча й у різних співвідношеннях.

Отже, показники якості можуть бути зумовленими вхідними ресурсами або вихідними результатами. Зумовлені вхідними ресурсами, показники якості тісно пов'язані з необхідними передумовами для впровадження успішної програми професійної освіти і навчання. Прикладами таких показників можуть бути: рівень кваліфікації викладачів та майстрів; співвідношення кількості викладачів до учнів; наявність навчального обладнання тощо. Так, показник — рівень кваліфікації викладача чи майстра, це хороша ознака того, що викладачі даного ПТНЗ мають формальну кваліфікацію та дипломи про підвищення кваліфікації. В свою чергу, це має означати, що вони надають якісний рівень викладання. Проте, немає стовідсоткової гарантії, що саме так воно і є, оскільки їх кваліфікація може бути вже застарілою чи здобутою у напрямках, які не цілком відповідають тим програмам, за якими вони навчають.

Критерії, зумовлені вихідними результатами, зазвичай ширші та пов'язані з вихідним продуктом, тобто йдеться про актуальність та користь «продукту» щойно він потрапляє на ринок праці. Дані, орієнтовані на вихідний продукт, відображають те, що отримується в результаті, а саме: результати випускних екзаменів; відомості щодо можливості випускникам знайти роботу після закінчення навчання; чи насправді ті знання, навички і компетентності, які вони отримали, є тими, що використовуються на робочому місці; чи задоволені роботодавці тощо. Загальноєвропейські показники базової рамки EQARF зумовлені переважно вихідним продуктом або результатами діяльності, оскільки вважається, що якість вхідних ресурсів не обов'язково призводить до якісного результату. Важливим є не те, що має робити навчальний заклад, а те, що він робить. У нашій державі переважають критерії оцінювання якості професійно-технічної освіти на основі вхідних ресурсів, а показники, зорієнтовані на вихідний продукт, часто критикують переважно з огляду на те, що їх зазвичай непросто отримати. Крім того, часто перелік критеріїв якості є доволі великим. Але довгий і детальний перелік критеріїв не є сам по собі гарантією якості і може лише додавати величезний об'єм роботи для закладу професійної освіти і, відповідно, негативно впливати на продуктивність роботи.

Таким чином, вважаємо, що в умовах децентралізації національної системи професійно-технічної освіти, необхідно розробити та впровадити систему внутрішнього оцінювання якості освітніх послуг ПТНЗ, спрямованих на кінцевий результат — якісну професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників.

Оскільки роль сучасного ПТНЗ полягає, насамперед, у задоволенні потреб суспільства та окремих індивідів у якісних освітніх послугах, то саме вони і є тим товаром, які виробляють

навчальні заклади. Як правило ПТНЗ пропонують не окремі освітні послуги, а надають сукупність послуг, обумовлених єдиним змістом освіти відповідного рівня і спрямованості. У зв'язку з цим ми погоджуємося з О. Сагіновою [4], яка вважає, що продуктом ПТНЗ є комплекс освітніх послуг, націлений на зміну освітнього рівня чи професійної підготовки споживача і забезпечений відповідними ресурсами освітньої організації. Комплекс освітніх послуг ПТНЗ спрямований на професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, результатом якої є сформована їх професійна компетентність. Випускник ПТНЗ нині — це робітник достатньо широкої кваліфікації, здатний успішно працювати в межах певного поля професійної діяльності на будь-якому підприємстві, який володіє ґрунтовною загальнотехнічною, загальнотехнологічною та соціальною базою знань і вмінь, що забезпечує можливість самостійно формувати нові професійні уміння і знання протягом усього трудового життя, здатний до професійної адаптації. В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя сформульовано визначення професійної компетентності як «інтегративної характеристики ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [5]. Більшість науковців до основних компонентів професійної компетентності зараховують такі якості як: відповідальність, культура праці, здатність до соціальної адаптації та конструктивного спілкування, саморозвиток, самонавчання. Отже, професійна компетентність є не простим утворенням із знань, умінь та навичок, а виступає внутрішньою характеристикою особистості. У зв'язку з цим актуальним є питання щодо визначення чітких та діагностованих критеріїв оцінювання якості професійної підготовки випускників ПТНЗ, які б охопили усі аспекти їх професійної компетентності. Вважаємо, що об'єктом моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників ПТНЗ повинна стати логіко-сміслова модель компетентності з такими складовими як: 1) ціледієвий компонент (мета, завдання, форми, методи, технології, принципи, функції, стимули, результат); 2) аксіологічний компонент (мотиви, цінності, ідеали, відношення, установки, готовність до певних видів діяльності); 3) когнітивний компонент (теоретичні знання, процедурні, професійні знання, вміння та навички, якості та здатності, досвід та поведінка); 4) комунікативний компонент (перцептивність, комунікабельність, культура спілкування); 5) персоніфікований професійний компонент (самореалізація, самоствердження, самовираження, ключові компетентності).

Проблеми, пов'язані з вимірюванням та оцінкою якості продукції, дозволяє вирішувати кваліметрія. Використання традиційних засобів діагностики, що не орієнтовані на норму, передбачає інтуїтивне оцінювання того чи іншого явища в рамках певної порядкової шкали. Арифметичні операції з оцінками порядкової шкали за великим рахунком некоректні, мають розмиті якісні експертні значення. Необхідність кваліметричного забезпечення виникає внаслідок появи соціальної норми якості освіти. Тому основними формами його можуть бути педагогічне та психологічне тестування, соціологічні, експертні методи, оскільки вони засновані на процедурі стандартизації, дають можливість вийти за межі порядкової і перейти в область інтервальної шкали, і навіть шкали відносин.

Реалізація контролю якості підготовки випускників ПТНЗ вимагає наявності таких організаційно-педагогічних умов:

- спільне проектування кваліметричного забезпечення, змісту освіти, освітніх технологій;
- підготовка викладачів до роботи з контрольно-оціночними матеріалами;
- використання нових інформаційних технологій для проведення безперервних моніторингів якості освіти, обробки та зберігання великих обсягів інформації;
- наявність у ПТНЗ системи забезпечення якості освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Моніторинг освітнього процесу ПТНЗ надає змогу не лише оцінити фактори, що впливають на професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, але й виявити резерви її покращення. В умовах децентралізації національної системи професійно-технічної освіти, необхідно розробити та впровадити

внутрішнє оцінювання якості освітніх послуг ПТНЗ, яке передбачає застосування єдиної методології, надійного інструментарію, систему оперативного збирання інформації. Тому перспектива подальших досліджень — розробка багаторівневого педагогічного інструментарію, що забезпечить кількісну та якісну оцінку професійної підготовки випускників ПТНЗ.

Література:

1. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Книга 1 / А.Н. Майоров. — Спб. : Издательство «Образование — культура», 1998. — 344 с.
2. CEDEFOP «Glossary of quality education and training», Publications Office of the European Union, Luxembourg 2011, <http://libserver.cedefop.europa.eu/F/3L5X7H9UVIJBTTU> // «Глосарій на тему якості у освіті і навчанні» Європейського центру розвитку професійної освіти і навчання, Офіційне видання Європейського союзу, Люксембург, 2011.
3. «Building a quality assurance approach in line with the EQAVET-framework — Guidelines for VET-providers», EQAVET Secretariat, Dublin (2012) // «Формування підходу до забезпечення якості у відповідності до системи EQAVET — Рекомендації для навчальних закладів», Секретаріат EQAVET, Дублін, 2012 р.
4. Сагинова О. Природа и характеристики образовательных услуг / О. Сагинова // Маркетинг. — 2005. — № 3. — С. 53-63.
5. Енциклопедія освіти / [ред. — упоряд. В. Кремін]. — К. : Юринком Інтер, 2008. — 1040 с.

Стаття присвячена проблемі моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах децентралізації національної професійно-технічної освіти. В ній розкрито зв'язок між ступенем централізації системи професійно-технічної освіти та характером підходів щодо забезпечення якості освіти; обґрунтовано необхідність у розробці та впровадженні системи внутрішнього оцінювання якості освітніх послуг професійно-технічних навчальних закладів, спрямованих на якісну професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, професійна підготовка, професійна компетентність, професійно-технічна освіта, професійно-технічний навчальний заклад, децентралізація.

Статья посвящена проблеме мониторинга качества профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих в условиях децентрализации национального профессионально-технического образования. В ней раскрыта связь между степенью централизации системы профессионально-технического образования и характером подходов по обеспечению качества образования; обоснована необходимость в разработке и внедрении системы внутреннего оценивания качества образовательных услуг профессионально-технических учебных заведений, направленных на качественную профессиональную подготовку будущих квалифицированных рабочих.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, профессионально-техническое образование, профессионально-техническое учебное заведение, децентрализация.

The article is devoted to the problem of monitoring the quality of training of future skilled workers in a decentralized national vocational education. It reveals the relationship between the degree of centralization of vocational education and character approaches in quality assurance; the necessity to develop and implement internal assessment quality education vocational education aimed at qualitative training of future skilled workers.

Keywords: monitoring, quality education, professional competence, vocational education, vocational-technical education, vocational education institution, decentralization.